

Угљеша Станков*

МОГУЋНОСТИ КРЕИРАЊА ОДРЖИВОГ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА У БАЧКОЈ

Abstract: Average rural household in Bačka mostly depend on agricultural activities. Modern society changes, especially changes in agriculture production imply need for diversification of business activities. Rural tourism can be important part of rural economy for some villages in Bačka. Fertile plain, Danube, Tisa and other smaller rivers, animals and games represent base of natural tourist attractions of rural tourism. However, main competitive advantages of Bačka are anthropogenic values. Traditional pannonian houses, baroques churches, numerous rural festivities, and "melting point" of different nationalities make good base for rural tourism development. Different combinations of rural attractions create several tourist experiences of this region: authentic tourist experience at "szalashes", particular tourist experience in villages, intensive tourist experience of rural events and manifestations, not authentic tourist experiences of pseudo rural attractions and complex tourist experience in rural areas. Regarding to emitive centers of rural tourist demand can be specified tree regions for development of rural tourism – region of Novi Sad, Subotica, and Sombor. Rural tourism can make a valuable contribution to rural economies, job creation, landscape conservation, retention of rural population, support to rural culture and tradition, nature conservation and other. At the same time, rural tourism is facing various limitationsl. With in this context, rural tourism planning has to include principles of sustainable development.

Key words: Bačka, rural tourism, sustainable development

Увод

Бачка спада у највеће и за пољопривреду најпогодније просторе у Србији. Истовремено, ово је подручје које насељава велики број националности. Свака од њих својом културом и традицијом допринела је формирању занимљиве слике овог простора. Погодни природни и друштвени услови пружају сеоском становништву могућности за бављење различитим привредним активностима. Једна од тих могућности је рурални туризам.

Рурални туризам се често сматра за суштински одрживу форму туризма. Ова врста туризма привлачи мањи број туриста који немају велики утицај на дестинацију, не захтева значајније инвестиције у инфраструктуру, истовремено је туристичка тражња заинтересована за локалну културу и њено очување. Упркос наведеном, дубља анализа руралног туризма ствара сумњу у суштинску одрживост ове врсте туризма. Наиме, као најважније питање намеће се економска профитабилност

---

* Угљеша Станков, дипл. географ-туризмолог, стипендиста Министарства науке

туристичких услуга, имајући у виду сезоналност тражње, ниску стопу искоришћености капацитета и почетна инвестициона улагања У највећем броју случајева туризам не може бити главни извор прихода сеоског домаћинства. већ један од алтернативних извора. Намеће се питање одрживости руралног туризма у односу на природно окружење (<http://www.raztamara.com>). Туристички развој може негативно утицати на социо-културне карактеристике руралних дестинацију, у погледу промене социјалне структуре, додатног притисака на локалну заједницу, мењање устаљеног ритма живота, уношење неаутентичних обичаја у локалну традицију и друго.

Имајући у виду ограничења развоја руралног туризма у смислу његове одрживости рад ће се фокусирати на могућностима и процесима које је потребно преузети у Бачкој, а који су базирани на принципима одрживости.

Природне и антропогене могућности руралног простора

Бачка представља изразито равничарски простор смештен у Панонском басену, који се својом лако проhodношћу издваја између Алпа, Динарида и Карпата. На територији Бачке налази се неколико мезорељефних целина: Бачка (Суботичка, Суботичко-хоргошка) пешчара, Бачка и Тителска лесна зараван, лесне терасе и алувијалне равни.

У целини посматрано, геоморфолошке вредности Бачке се не одликују привлачним естетским особинама, јер се не издвајају својом монументалношћу, те су теже уочљиви у простору. Куриозитетна вредност такође није предност овог простора, јер истих и сличних геоморфолошких облика има, како у ближој околини, тако и на ширем простору. На основу наведеног, може се рећи да се рурални туризам на подручју Бачке не може заснивати на рељефним карактеристикама, како је то случај и другим деловима наше земље. Међутим, гледајући равничарски рељеф као природну целину, могу се уочити опште туристичке вредности равничарског терена. Пре свега, равница је привлачна за људе који у свом месту сталног боравка не сусрећу са истим или сличним рељефом (туристичко-менталне слике Бачке). Равничарски терен је врло погодан за практиковање спортско-рекреативних активности, чије је упражњавање олакшано због малих нагиба терена. Пешачење и бициклизам, као најраспрострањеније спортско-рекреативне активности на путовањима, могу се промовисати као важне активности у оквиру руралног туризма.

Бачка располаже водотоковима који се могу значајније искористити у развоју руралног туризма. Највећу вредност имају две међународне реке Дунав и Тиса, као и мања језера. Криваја је најзначајнија река која целим током тече кроз Бачку. Посебно се истиче систем канала Дунав-Тиса-Дунав. Каналска мрежа у перспективи представља битан атрактивни потенцијал јужне половине Бачке.

Са туристичког аспекта најзначајнија језера представљена су групом језера на северу Бачке. Данас карактеристике језера имају само Палићко и Лудошко језеро.

Два поменута језера представљају значајну основу за развој сеоског туризма у овом делу Бачке, поготово туризма на салашима и ловачким кућама. Рекреативне (Палићко језеро), естетске и друге вредности ових језера формирају кључну компоненту понуде активности туристима приликом боравка у сеоским туристичким дестинацијама у околини. За сеоски туризам интересантна су мања језера, од којих се издваја Тиквара код Бачке паланке, Јегричка бара код Жабља, језеро Криваја код Бачке Тополе и Капетански рит северно од Велебита.

Аутохтони биљни свет Бачке, услед интензивног обрађивања земљишта сведен је на мала подручја поред водених токова и у заштићеним подручјима. Култивисана поља под пољопривредним културама дају пејзажу Бачке специфичан изглед. На пространој равници Бачке живи више врста животиња и птица. Неке су интересантне за лов, али има и таквих које су законом заштићене. Сеоско домаћинство или салаш не може да се замисли без присуства домаћих животиња. Животиње су се првенствено користиле за исхрану и као вуча при пољским радовима. Проналажење нове улоге животиња у домаћинству један је од циљева развоја сеоског туризма.

Бачка има релативно мали број насеља. Преовлађују велика, међусобно удаљена села, збијеног, панонског типа. Одликују се широким правим улицама, лепим кућама, пространим двориштима. Старе панонске куће имају карактеристичну физиономију, која се огледа кроз три карактеристична елемента: трем, фасада и забат (Петровић, 1995). Сеоске куће су врло мало искоришћене за потребе туризма. Издавање соба, основна је карактеристика сеоског туризма у централној Србији. Поред издавања соба у сеоским кућама, потребно је реновирати старе објекте. То је посебно значајно када се има у виду да су села Бачке депопулациона подручја где постоји велики број неискоришћених кућа. Поред пружања угоститељских услуга смештаја, врло интересантна могућност је коришћење сеоских кућа за пружање услуга хране и пиће у форми ресторана традиционалне народне хране, рибљих, ловачких и других врста ресторана, кафеа са организованим тематским вечерима инспирисаних народном музиком, фолклором и слично. Трећа значајна улога сеоских кућа, огледа се у њиховој „изложбеној“, „експонатској“ функцији. Свако село могло би да има свој музеј хране, вина, старих алата, занатских производа, археолошких експоната, галерије локалних уметника и слично. У том смислу, старе куће су идеалне за продавнице сувенира, занатских производа, али и за туристичке информативне центре.

Посебан тип смештаја у Бачкој чине салаше. Поред индивидуалних салаша, могу се издвојити и групе салашарских насеља. Најгушћи распоред салаша јавља се у околини Сомбора, Суботице, Србобрана, Бечеја и Новог Сада. Салаш уређен за потребе туризма требало би да задржи свој стари изглед, али истовремено да испуњава све захтеве који се постављају у погледу категоризације.

Манифестације које се одржавају у селима Бачке најчешће се карактеришу етнографским, привредним и забавним мотивима. Најзначајније етнографске манифестације у Бачкој су: „Дужијанца“, „Дани новог хлеба“, „Пчеса“, „Словачке

народне свечаности“, „Фестивал мађарског музичког и фолклорног стваралаштва“, „Зобантичке коњичке игре“, „Лето на Тиси“, „Кобасицијада“ и друге (Томић и др., 2002).

Гастрономски производ Бачке, може прожимати сваку врсту туризма на простору Бачке, али посебну улогу игра у руралном туризму. Поред служења традиционалних јела у сеоским домаћинствима, туристи се могу укључити и у њихово припремање. Понуда може укључивати, активно припремање дневних obroka, зимнице или месних прерађевина, или пасивно посматрање процеса припреме.

Сеоски туризам има врло наглашену културну функцију. Сеоска култура је матрица која обједињује материјалне и духовне вредности које сељак ствара током свог историјског развоја да би са њима обогатио своја знања, проширивао свој свет и производи емоционална искустава (Ђукић Дојчиновић, 1992). Сваки народ Бачке носи своје специфичности и културу која својом разноликошћу чини битну туристичку привлачност. Специфичну туристичку вредност, поред специфичности сваког народа појединачно, представља вековна међусобна толеранција и суживот. Заједнички живот довео је до прожимања културних вредности у свим сферама живота, у исхрани, обичајима, музици и другим активностима. Све наведено утиче на специфични доживљај овог простора и стварање идентитета локалне припадности.

Могућа подручја за развој руралног туризма

Планирање и издвајање туристичких регија битан је чинилац креирања одрживог туристичког развоја. Када се говори о руралном туризму, проблем туристичке регионализације је посебно наглашен, јер ова врста туризма има изражен локални карактер.

Градови су главна полазишта туриста ка руралним срединама, те се морају узети као полазни критеријум одређивања регија развоја руралног туризма. Сеоска насеља која се налазе у гравитационом подручју главних градских центара могу се сврстати у могућу регију развоја руралног туризма. Користећи гравитациона подручја војвођанских регионалних центара које је издвојио К. Ђере 1982. године, као основу, могу се констатовати новосадска, суботичка и сомборска регија развоја руралног туризма у Бачкој. Уочава се сличност са “општим” туристичким регијама које се налазе на простору Бачке, међутим простирање руралних регија знатно је шире. У следећем делу биће приказане основне карактеристике издвојених потенцијалних регија за развој руралног туризма.

Новосадска регија развоја руралног туризма је највећа. Обухвата јужне и средишње делове Бачке. Простире се у оквиру општина Бач, Бачка Паланка, Бачки Петровац, Нови Сад, Тител, Жабаљ, Темерин, Србобран и Врбас. Граничне

општине према северним регијама су Опацаи, Кула, Мали Иђош, северни делови Бечеја и Ада.

Основне туристичке атрактивности ове регије битне за туризам у сеоским срединама су: Тителски брег; Дунав и водене површине уз њега, каналска мрежа, притоке Тисе; квалитетно земљиште, интензивна пољопривредна производња; богата историја; доминирајуће српско становништво са значајним мађарским, словачким и русинским присуством; скупине салаша код Ченеја, Србобрана и Бечеја, сеоска архитектура, манастири Ковиљ и Бођани; тврђава у Бачу; познате сеоске манифестације и друго.

Регија има највећи потенцијал када је у питању туристичка тражња. Нови Сад, као други по значају урбани центар Србије, има велику емитивну моћ. Такође, град привлачи велики број туриста и пословних људи, од којих се део може усмерити у окружујући рурални простор.

Суботичка регија развоја руралног туризма је друга величини и обухвата северне и североисточне делове Бачке. Простире се приближно у оквиру општина Суботица, Кањижа, Бачка Топола и Сента.

Основне туристичке атрактивности ове регије битне за туризам у сеоским срединама су: Суботичко-хоргошка пешчара; група еолских језера, Тиса и мањи токови; плантаже разног воћа, виноградарство; доминирајуће мађарско становништво, са већим групама Буњеваца и Хрвата; група салаша код Суботице, разнолика сеоска архитектура и манифестације; и друго.

Суботица је други по значају градски центар у Бачкој и главни емитивни центар издвојене регије. Регија има наглашен транзитни и гранични положај према суседној држави, што јој даје велике могућности привлачења туриста у транзиту. Пројекти међународне туристичке сарадње са суседном Мађарском могу омогућити привлачење дела иностраних туриста који у њој бораве.

Сомборска регија развоја руралног туризма се простире у северозападном делу Бачке претежно у оквиру општина Сомбор и Апатин.

Основне туристичке атрактивности ове регије битне за туризам у сеоским срединама су: Дунав и околина са посебним акцентом на Специјални резерват природе „Горње Подунавље“, каналска мрежа, термо-минералне воде; шуме, ловишта, пољопривредно земљиште; доминирајуће српско становништво са значајним групама Мађара и Хрвата; група салаша код Сомбора; очувана фолклорна архитектура и друго.

Због одређених природних и друштвених околности, упркос положаја покрај граничних прелаза према суседној Хрватској и Мађарској, регија има лошији туристички положај у односу на друге две регије. Међутим, имајући у виду изузетне природне и друштвене потенцијале, треба очекивати интензиван развој

туризма у овој регији. За разлику од новосадске и суботичке регије, сомборска регија има најпотпунију атрактивну основу за привлачење туриста из удаљенијих подручја.

Три издвојене регије за развој руралног туризма простиру се на читавој територији Бачке. Ово је неминовност када се ради о сеоским подручјима имајући у виду њихово континуирано простирање у простору и конкретан распоред насеља у Бачкој. Ипак, може се констатовати да се сеоска насеља са највећим атрактивним потенцијалима налазе у рубним деловима Бачке, а да централни делови донекле заостају за њима.

Разлози за одрживи развој руралног туризма

Наведене могућности природних и антропогених руралних средина у Бачкој, могу се до неке мере одрживо користити и ван оквира сеоског туризма или туризма уопште. У том смислу, у наредном делу текста биће наведени основни разлози за усмерење на сеоски туризам. За оквир разматрања биће узети циљеви и задаци развоја сеоског туризма изнети на семинару „Сеоски туризам у Европи: Искуства и перспективе” који је организовала Светска туристичка организација јуна 2002. године у Београду (<http://www.skgo.org>). Постигнута је сагласност да су кључни задаци развоја сеоског туризма следећи:

- **Економија.** Домаћинства која располажу малим површинама пољопривредног земљишта, успевају да остваре само основна новчана средства за живот. У великој су зависности од тржишних и природних услова, те понекада нису у могућности да отпочну нови циклус производње. Сеоски туризам даје могућност за стварање прихода и отварање радних места. Због тога је то активност која може помоћи да се омогуће додатне економске активности. Кроз измену традиционалних сеоских активности које су сада у опадању, рурални туризам тежи да смањи одлив сеоског становништва.

- **Заштита животне средине.** Стање животне средине у Бачкој је у великој мери изложено процесима загађења и деградације. То се пре свега односи на загађене водотокове, али и ваздух и земљиште. Животна средина је од суштинског значаја за сеоски туризам. Одговарајућа законска регулатива, уравнотежен приступ планирању и усвајање приступа заснованог на најбољим искуствима из праксе у вођењу предузећа сеоског туризма су суштински важни да животна средина буде заштићена.

- **Законски оквир.** Установљавање законске регулативе и одговарајућих закона је неопходан предуслов за успешан сеоски туризам. Неопходна је подршка и укључивање великог броја владиних органа. У том смислу, кључно место играју стратешка законска акта. Стратегија туризма Републике Србије (2006), значајно место посвећује руралном туризму. У оквиру кластера Војводине, као један од кључних производа кластера се издваја рурални туризам.

Рурални туризам је туризам локалног карактера, локалне иницијативе, са локалним менаџментом у коме остварени приходи остају локалној заједници (Borto, 2002). Из претходно наведеног се закључује да је за рурални туризам изузетно значајно ангажовање локалних нивоа одлучивања. Пре свега се мисли на општинске нивое власти које имају кључну улогу покретања руралног туризма у својим оквирима. У том смислу оснивање општинских туристичких организација, односно веће посвећивање пажње постојећим, треба да буде приоритет општинских служби у Бачкој.

- **Квалитет живота.** Кретање посетилаца ка сеоским областима може помоћи одржавању виталности постојећих услуга (на пример продавнице, услужне и занатске радње). Такође, приходима од боравка туриста, могу се покрити намети локалном становништву у виду разних такса и пореза (<http://www.hortec.org>). Да би сеоски туризам у Бачкој могао да допринеси квалитету живота сеоском становништву, потребно је да буде што присутнија делатност. Садашњи ниво развоја сеоског туризма у Бачкој може донети користи само уском кругу људи који се њиме баве.

- **Очување културе и традиције.** Због важности коју култура и традиција имају за посетиоце, сеоски туризам може имати значајну улогу у обезбеђивању њиховог дугорочног очувања. Култура и традиција у Бачкој има наглашену потребу за очувањем. Многе етничке заједнице и поред укупних напора државе и самих заједница полако губе своје специфичности. Поред доприноса очувању културе и традиције српског народа, као доминантног на подручју Бачке, рурални туризам то може чинити и за сваку посебну етничку групу. Рурални туризам, чак може имати већи значај за очување специфичности мањих етничких група, јер су оне, због своје раритетности туристички занимљивије.

Закључак

Имајући у виду наведене могућности за развој руралног туризма могуће је издвојити неколико главних праваца развоја руралног туризма у Бачкој. На основу карактеристика појединих руралних амбијената, могућих туристичких активности, одрживости потенцијала и на основу могућег интензитета рурално-туристичког искуства, могу се издвојити пет карактеристичних рурално-туристичких искустава на простору Бачке: аутентично рурално-туристичко искуство на салашима, непотпуно (услед нарушене аутентичности села) рурално-туристичко искуство у сеоским насељима, интензивно манифестационо рурално-туристичко искуство, неаутентично рурално-туристичко искуство псеудоруралних амбијената и комбиновано туристичко искуство руралних амбијената. Поменути модалитети представљају главне правце у којима би требало да се развија рурални туризам у Бачкој, имајући у виду карактеристичну ресурсну основу и укупну одрживост.

Литература

Borto, G. (2002). Rural tourism in Romania – Characteristics and Trends, *Туризам бр. 6*.

Гвоић, Љ. (2006). *Бање у Србији – тематска карта*. Београд: Компанија „Новости“ а.д.

Ђере, К. (1982). Гравитациона подручја војвођанских регионалних центара. *Зборник радова Природно-математичког факултета, Нови Сад, бр. 11*.

Ђукић Дојчиновић, В. (1992). *Сеоски туризам Србије, туристичко-културна анимација*. , Београд: Туристичка штампа

Петровић, Н. (1995). *Сеоске куће у Бачкој, могућности туристичке презентације*. Нови Сад: ПМФ, Институт за географију, дипломски рад

Стратегија развоја туризма Србије – први фазни извештај (2005). Београд: Министарство трговине, туризма и услуга Републике Србије

Томић, П. и други (2002). *Културна добра у туристичкој понуди Војводине*. Нови Сад: Депарتمان за географију, туризам и хотелијерство

www.hortec.org

www.raztamara.com

www.skgo.org

Ugljesa Stankov

THE POTENTIALS FOR CREATING SUSTAINABLE RURAL TOURISM IN BAČKA

Summary

Bačka as an agricultural area has numerous potential for sustainable rural tourism development. Rural tourism is often considered to be intrinsically sustainable, for it attracts small number of visitors, there is no need for extensive infrastructural development, tourists are usually genuinely interested in the local culture and traditions. Nevertheless, if rural tourism development is analysed on a deeper level, certain doubts arise concerning intrinsic sustainability (seasonal demand, low occupancy rates, high investment required for creating or improving facilities). There are also concerns about environmental sustainability and socio-cultural influences.

Natural values of Bačka can be significant rural tourism attractions of this area. There are tree characteristic parts of relief in Backa: Bačka loess plateau, Titel loess plateau and sandy terrain near Subotica. Bačka is rich in underground waters. Most significant rivers are Danube and Tisa, but there are also Krivaja, Čik, Jegrička and canal Dunube-

Tisa-Danube. Lakes Palić and Ludoš, are the most important. Anthropogenic resources of Bačka, can be significant rural tourism attractions of this area. Melting point of different cultures, religions and nationalities, rural festivities and picturesque villages are the base of anthropogenic rural tourism attractions in Bačka.

Regarding to emitive centres of rural tourist demand can be specified tree regions for development of rural tourism – region of Novi Sad, Subotica, and Sombor. Rural tourism can make a valuable contribution to rural economies, job creation, landscape conservation, retention of rural population, support to rural culture and tradition, nature conservation and other. At the same time, rural tourism is facing various limitations. With in this context, rural tourism planning has to include principles of sustainable development.

Different combinations of rural attractions create several tourist experiences of this region: authentic tourist experience at “szalashes”, particular tourist experience in villages, intensive tourist experience of rural events and manifestations, not authentic tourist experiences of pseudo rural attractions and complex tourist experience in rural areas